

A megújulás útján

A nemzeti könyvtár tartalomszolgáltatásai 3.

A könyvtárak egyik legfontosabb feladata mindig is az volt, hogy hidat teremtsenek a dokumentumok és az olvasók között. A digitális korban ez új jelentést kapott: ma már nemcsak az a kérdés, hogy egy mű megtalálható-e a könyvtár állományában, hanem az is, milyen jogi és technikai feltételek mellett válhat hozzáférhetővé. Különösen igaz ez a szerzői jogvédelem alatt álló dokumentumokra.

Erre a kihívásra ad választ a MEK+, amelynek célja, hogy a nem közkincs jellegű, de digitalizált dokumentumok is elérhetővé váljanak a közgyűjteményi és oktatási intézményi környezetben. A szolgáltatás, tehát nem egyszerűen egy új felület, hanem egy olyan hozzáférési modell, amely egyszerre veszi figyelembe a felhasználói igényeket és a szerzői jogi korlátokat.

A MEK+ létrejöttének egyik legfontosabb előzménye a tömeges digitalizálás. Az OSZK-ban zajló digitalizáló munka során olyan kiadványok digitális másolatai is elkészülnek, amelyek nyomtatott formában kötelepéldányként kerülnek a nemzeti könyvtárba. Emellett egy mű technikailag rendelkezésre állhat digitális formában is, de ha szerzői jogvédelem alatt áll, nyilvános online közzététele nem lehetséges. A MEK+ ebben a helyzetben teremt új lehetőséget, mivel a digitális másolat nem kerül ki az internetre, de ellenőrzött, zárt hálózaton mégis hozzáférhetővé válik a felhasználók számára.

A szolgáltatás jogi alapját több, egymással összefüggő szabályozás adja. A szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény 38. § (5) bekezdése lehetővé teszi, hogy a kulturális örökségvédelmi, valamint az oktatási intézmények a gyűjteményeik részét képe-

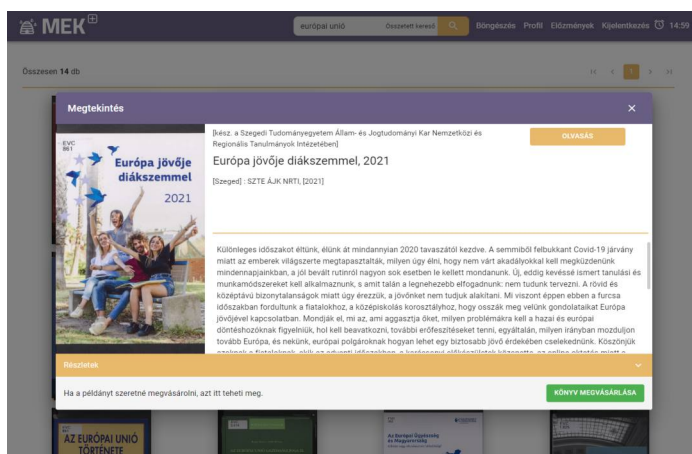
ző műveket tudományos kutatás vagy egyéni tanulás céljára, az intézmény helyiségeiben ezzel a céllal üzembe állított számítógépes terminálok képernyőjén megjelenítsék. Fontos feltétel, hogy ez a felhasználás közvetve sem szolgálhat jövedelemszerzési célt.

A 117/2004. (IV. 28.) Korm. rendelet a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény 38. §-ának (5) bekezdésében szabályozott szabad felhasználás esetében a nyilvánosság egyes tagjaihoz való közvetítés és a számukra történő hozzáférhetővé tétel módjának és feltételeinek meghatározásáról a technikai feltételeket pontosítja, olyan biztonságos műszaki megoldást kell alkalmazni, amely megakadályozza a művek módosítását, többszörösét és illetéktelen továbbközvetítését.

A kötelepéldányokra vonatkozó 717/2020. (XII. 30.) Korm. rendelet a kiadványok kötelepéldányainak szolgáltatásáról, megőrzéséről és használatáról szerint szolgáltatási célra a nyomtatott kiadvánnyal megegyező nyomdai felhasználásra nem alkalmas elektronikus példány hozható létre. Ez a megjelenést követő második év január 1-jétől tehető hozzáférhetővé a dedikált, zárt hálózaton. Fontos korlát, hogy a teljes hálózaton egyszerre legfeljebb egy gépen, egy példányban lehet megnyitva egy adott dokumentum, amely nem másolható le informatikai úton.

Ezek a szabályok szigorúnak tűnhetnek, de világos keretet teremtenek a szolgáltatás működtetéséhez. A MEK+ fejlesztésének célja az volt, hogy a rendszer minden ponton megfeleljen az előírásoknak, miközben a felhasználók számára egyszerű használatot biztosít. A szolgáltatás zárt láncú, vagyis a dokumentumok nem érhetőek el otthonról, nem kereshetők fel nyilvános weboldalon, és nem tölthetők le. A használat a kijelölt számítógépes terminálokon történik. Ugyanakkor a dokumentumok és a hozzájuk kapcsolódó adatok nem helyben, az adott gépen tárolódnak, hanem központi, felhőalapú környezetben.

A felhasználói felület kialakításánál kiemelt szempont volt a letisztultság. A MEK+ egy olyan alkalmazás, amelyet a hétköznapi felhasználó is gyorsan megért. A főoldal szerkezete ezért ismerős logikát követ, megjelennek az újonnan bekerült dokumentumok, a legutóbb olvasott művek és az ajánlott tartalmak is. Az ajánlás a dokumentumok tárgyszavai alapján valósul meg. A rendszer figyelembe veszi (azt), hogy a felhasználó korábban milyen

témájú műveket nyitott meg, és ezek alapján osztályokba sorolja a használónak ajánlott olvasnivalókat. Itt fontos megjegyezni, hogy az ajánló nem az adott személyhez kötődik, hanem a tárgyszavak szerint működik.

A keresés egyszerű és összetett formában is használható. Az alapkereső minden, a dokumentumhoz kapcsolódó, metaadatban keres, így szélesebb találati listát adhat. Az összetett keresés pontosabb szűkítést tesz lehetővé a célzott kereséssel cím, szerző, kiadó vagy más bibliográfiai adatok alapján. A találati listából vagy főoldalról megnyitott dokumentumok adatai alapján megjelenik a borító, a legfontosabb leíró adatok, valamint egy rövid ismertető is. A részletesebb adatok között további kapcsolódási pontok találhatók, a kiemelt metaadatok alapján újabb keresések indíthatók.

A dokumentumok olvasása PDF-olvasón keresztül történik, de a rendszer nem a teljes fájlt tölti be egyszerre. Ehelyett az aktuálisan megjelenített oldalakat streameli, vagyis mindig csak az a tartalom töltődik be, amelyre az olvasónak szüksége van. Ez gyorsabb működést tesz lehetővé, és csökkenti az adatforgalmat is. Biztonsági szempontból is fontos, hiszen a dokumentum nem válik letölthető vagy másolható fájlá. Ezentúl a rendszer azt is figyeli, hogy egy olvasónak van-e már folyamatban lévő aktív olvasása és lehetőséget ad az olvasási idő meghosszabbítására is.

A MEK+ egyik legnagyobb előnye, hogy a csatlakozó intézmények számára egyszerűen bevezethető. A szolgáltatás igénybe-

A MEK+ tehát a digitalizálás, a szerzői jogi megfelelés és az olvasói igények találkozási pontján jött létre

vétele szerződéses formában történik, az OSZK biztosítja a szoftvert, az ehhez kapcsolódó alkalmazástámogatást és a bevezetéshez szükséges szakmai segítséget, míg a partnerintézménynek a kijelölt számítógépes terminált kell rendelkezésre bocsátania. Az alkalmazás telepítés nem igényel bonyolult helyi infrastruktúrát.

A rendszer minimális hardverigény mellett is működtethető. A partnerintézmények számára ez azért fontos, mert nem nagy költségű informatikai beruházásról, hanem gyorsan integrálható szolgáltatásról van szó.

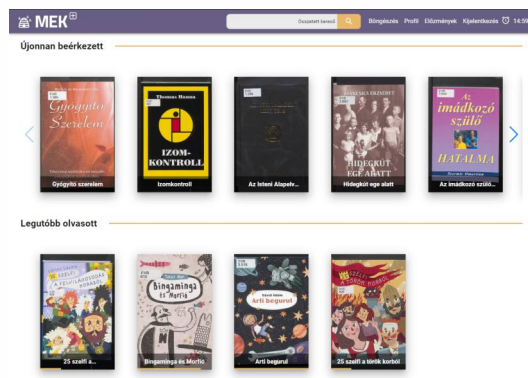
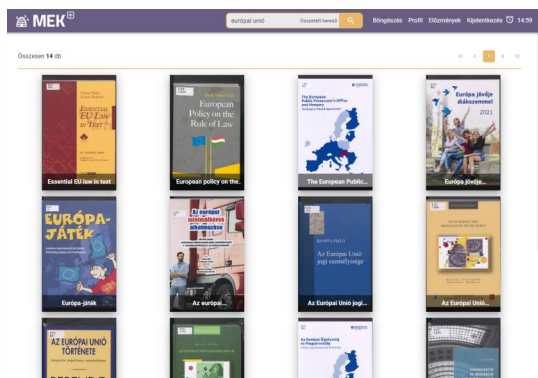
A szolgáltatás könyvtárszakmai jelentősége több szinten is értelmezhető. Egyrészt bővíti a könyvtárhasználói hozzáférés lehetőségeit, ugyanis olyan művek válnak hozzáférhetővé, amelyek eddig jogi okokból nem voltak online elérhetők. Másrészt támogatja a kutatást és az egyéni tanulást, különösen akkor, amikor a nyomtatott példányok nehezen hozzáférhetők vagy éppen ki vannak kölcsönözve. Harmadrészt új szerepet

adhat a könyvtári tereknek is. Ugyanis a digitális hozzáférés nem a könyvtár fizikai terét váltja ki, hanem ahhoz kapcsolódik, mivel a felhasználónak be kell lépnie az alkalmazásba, ahol ellenőrzött módon, de modern felületen olvashatja a dokumentumokat.

A MEK+ tehát a digitalizálás, a szerzői jogi megfelelés és az olvasói igények találkozási pontján jött létre. Nem a nyílt online hozzáférés alternatívája, hanem annak kiegészítése, olyan tartalmak számára kínál szolgáltatási lehetőséget, amelyek más módon nem lennének elérhetők. A „plusz” ebben az értelemben nem csupán a név része. A szolgáltatás hozzáadott értéke abban áll, hogy a könyvtárban létrejövő digitális másolatok a jogszabályi keretek tiszteletben tartásával eljuthatnak az olvasókhöz, kutatókhoz és diákokhoz.

A MEK+ megmutatja, hogy a digitális könyvtári fejlesztések nem kizárólag technológiai kérdések. Legalább ennyire szól-

nak jogról, hozzáférésről, szolgáltatásszer-vezésről és arról a könyvtári alapfeladatról, hogy a dokumentumok ne pusztán megőrzött értékek legyenek, hanem használható, kereshető és olvasható tudásforrások. Ebben az értelemben a MEK+ fontos lépés afelé, hogy a digitális kulturális örökség minél szélesebb körben, mégis felelős és szabályozott módon váljon hozzáférhetővé.

A Háromká folyóirat 4. évfolyamának 1. számában megjelent „A megújulás útján. A nemzeti könyvtár tartalomszolgáltatásai 2.” című írás irodalomjegyzéke sajnálatos módon nem került közlésre a lapszámban. A mulasztásért ezúton is elnézést kérek a szerzőktől és az olvasóktól. Fontosnak tartom, hogy a cikkhez kapcsolódó felhasznált források is elérhetők legyenek, ezért az irodalomjegyzéket jelen helyesbítés részeként EZEN a linken pótoltam.

Tamásné Kovács Adrienn